

Поаѓајќи од универзалноста и уставната гаранција на правото на здравствена заштита на секој граѓанин, уставната гаранција на посебна заштита на мајчинството, децата, малолетните деца, како и посебната заштита на мајките и децата при работа, домашната и меѓународната легислатива на Организацијата на Обединетите Нации, Меѓународната Организација на Трудот и директивите на Европската Унија, а имајќи ја предвид утврдената фактичка состојба, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација врз основа на чл. 28 од Законот за спречување и заштита од

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
КОМИСИЈА ЗА СПРЕЧУВАЊЕ И ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА
KOMISIONI I PARANDALIMIT DHE I MBROJTJES NGA DISKRIMINIMI

Бр.-Нр. 08-829/1

28-11-2023

20 год.-viti

ОПШТА ПРЕПОРАКА

Комисијата за спречување и заштита од дискриминација му препорачува на Собранието на Република Северна Македонија да изгласа измени и дополнувања на чл. 14 од Законот на здравствено осигурување, така што ќе предвиди право на надоместок за време на привремена спреченост за вршење на земјоделската дејност поради бременост, раѓање и мајчинство за индивидуалните земјоделки, како здравствени осигуренички, со цел отстранување на нееднаквиот третман кон индивидуалните земјоделки – здравствени осигуренички во остварување на правата од здравственото осигурување – право на надоместок на плата за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство.

Воедно, на Собранието на Република Северна Македонија му се препорачува да изгласа измени и дополнувања на чл. 13 од Законот на здравствено осигурување, така што ќе го предвиди правото на надоместок за време на привремена спреченост за вршење на земјоделската дејност поради болест и повреда, за индивидуалните земјоделци/ки како здравствени осигуреници со цел отстранување на нееднаквиот третман кон индивидуалните земјоделци/ки – здравствени осигуреници во остварување на правата од здравственото осигурување – право на надоместок на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест.

Согласно Законот за здравственото осигурување со задолжителното здравствено осигурување на осигурениците им се обезбедуваат право на основни здравствени услуги и право на парични надоместоци. Од правата на парични надоместоци осигурениците имаат право на надоместок на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест и повреда и за време на спреченост за работа поради бременост, раѓање и мајчинство, како и право на надоместок за патни трошоци. Членот 13 од истиот закон, кој се однесува на правото на надоместок на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест и повреда наведува дека ова право можат да го остварат само осигурениците од член 5, став 1, точки 1, 2 и 3, односно ја исклучува категоријата индивидуален земјоделец од точка 4. Истото се однесува и на членот 14 од законот, кој го уредува правото на надоместок на плата за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство, каде е наведено дека ова право можат да го остварат само осигурениците од членот 5, став 1, точка 1, 2 и 3, односно ја исклучува категоријата индивидуален земјоделец од точка 4.

Оттука, со задолжителното здравствено осигурување на индивидуалните земјоделци им се обезбедува право на основни здравствени услуги, но не и парични надоместоци (право на надоместок на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест и повреда и за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство) како на останатите осигуреници.

Без разлика што оваа категорија на осигуреници не се препознаени како работници во Законот за работните односи, тие вршат земјоделска дејност и за својот труд не остваруваат плата, туку приход од вршење на дејноста. Кога овие лица се наоѓаат во состојба на болест, повреда, бременост,

раѓање и мајчинство, исто како и останатите работници не се способни да го обавуваат трудот, односно да ја вршат земјоделската дејност, а како резултат на тоа ниту да остваруваат приход. Со ваквата поставеност, индивидуалните земјоделци се наоѓаат во слична положба со категоријата самовработени лица, која исто така не е опфатена во Законот за работните односи, но ги ужива правото на надоместок на плата за време на привремена спреченост за работа поради бременост, раѓање и мајчинство и правото на надоместок на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест и повреда.

Од вака поставената законска регулатива произлегува дека задолжителните осигуреници – индивидуални земјоделци се ставени во нееднаква, понеповолна положба во однос на останатите осигуреници, односно врз нив е извршена продолжена индиректна интерсекциска дискриминација. Оттука, како осигуреници потребно е во целост, на еднаква основа да ги остваруваат правата од здравственото осигурување (здравствените услуги и паричните надоместоци).

Индивидуалните земјоделки – задолжителни здравствени осигуренички врз основа на интерсекциски поврзани основи: пол, род, личен статус (земјоделки со потекло од рурални средини) и припадност на маргинализирана група се ставени во понеповолна положба во однос на другите здравствени осигуренички кои во целост ги остваруваат правата од здравственото осигурување. Се работи за продолжена дискриминација како потешок облик, од причина што истата е вршена во континуитет, непрекинато, во долг временски период врз дискриминаторски основи кон конкретната група на лица.

За да се отстрани дискриминацијата кон индивидуалните земјоделки, предизвикана од закон, потребно е да се смени законот кој ја регулира оваа област. На овој начин законот ќе биде во согласност со наведените меѓународни стандарди кои Република Северна Македонија ги прифатила со потпишување на конвенциите и во согласност со Уставот.

Член 9 од Уставот на Република Северна Македонија гарантира дека *“граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување; имотната и општествената положба. Граѓаните пред Уставот и законите се еднакви”*. **Член 42 од Устав на Република Северна Македонија пропишува дека** *“републиката посебно ги заштитува мајчинството, децата и малолетните лица. Лице помладо од 15 години живот не може да биде вработено. Малолетните лица и мајките имаат право на посебна заштита при работа...”*

Дополнително, државата има обврска за обезбедување на стандарди кои се однесуваат на мајчинството и репродуктивната улога на жената, кои се гарантирани и со меѓународните правни акти, ратификувани од Република Северна Македонија.

Член 10, став 2 од Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права пропишува дека *“треба да им биде дадена на мајките посебна заштита за разумно време пред и по раѓањето на децата. Вработените мајки за време на овој период треба да уживаат платено отсуство или отсуство со соодветни давања од социјалното осигурување.”*

Член 2, став 1, точка ґ од Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените на ООН дава обврска *“државите членки ја осудуваат дискриминацијата на жените во сите видови, согласни се да ја спроведуваат со сите соодветни средства што им стојат на располагање и без одлагање, политиката на отстранување на дискриминација на жените и за таа цел се обврзуваат .. 2) да ги преземат сите погодни мерки, вклучувајќи ги и законодавните,*

заради измена или укинување на постојните закони, прописи, обичаи и практика, што претставуваат дискриминација на жените...“ **Член 4, став 2 од оваа Конвенција** пропишува дека „усвојувањето на посебни мерки од страна на државите членки, вклучувајќи ги и мерките содржани во оваа конвенција што имаат за цел да се заштити мајчинството, не се смета за дискриминација“. **Член 11, став 1, точка 1 од истата Конвенција** ги обврзува „државите членки ги преземаат сите погодни мерки заради елиминирање на дискриминација на жените во областа на вработувањето за да може, врз основа на рамноправноста на мажите и жените, да се обезбедат еднакви права, а посебно: ... 2) правото на здравствена заштита и заштита при работа, вклучувајќи ја и заштитата на биолошките и репродуктивните функции на жената“.

Конвенцијата во чл. 11, став 2, точка 6 им дава обврска на државите членки

“на жените поради стапување во брак или мајчинство и заради обезбедување на нивното стварно право на работа, државите членки преземаат соодветни мерки заради: ... б) воведување платено породилно отсуство или слични социјални бенефиции, без губење на правото на поранешното работно место, примањата по основа на стаж и социјалните примања; г) обезбедувањето на посебна заштита на жената за време на бременоста на оние работни места за кои е докажано дека се штетни за бремените жени.“

Член 12 од Конвенцијата им дава обврска на „државите членки преземаат соодветни мерки заради елиминирање на дискриминацијата на жените во областа на здравствената заштита за да можат, врз основа на рамноправноста на жените и мажите, да обезбедат достапност на здравствените услуги, вклучувајќи ги оние што се однесуваат на планирањето на семејството.

Без оглед на одредбата на став 1 од овој член, државите членки им обезбедуваат соодветни здравствени услуги на жените за време на бременоста, раѓањето и во периодот по раѓањето на детето, со обезбедување на бесплатни услуги, каде што е тоа потребно, како и соодветна исхрана за време на бременоста и доењето.“

Член 14, став 1 од Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените на ООН става посебен акцент на жените од руралните средини, пропишувајќи дека

“Државите членки ќе ги земат предвид посебните проблеми со кои се соочува жената на село, како и значајната улога што таа ја има во економскиот опстанок на своето семејство, вклучувајќи ја нејзината работа во секторите на стопанството во кои не се остварува доход и ќе ги преземат сите соодветни мерки за да обезбедат одредбите на оваа конвенција да се применуваат на жената на село.“

Во врска со конкретниот случај особено значење има **Општата препорака 16 (1991) на Комитетот задолжен за следење на Конвенцијата**: “Неплатени жени работници во руралните и урбаните семејни претпријатија - Со оваа препорака се предлага прибирање на податоци за жените кои работат во семејни претпријатија а кои за тоа не се платени и преземање на неопходни чекори со кои ќе се гарантира исплата, социјална сигурност и социјална помош за жените кои работат без такви бенефиции во претпријатија во сопственост на член на семејството.“

Член 6 од Конвенцијата за заштита на мајчинството на Меѓународната организација на трудот пропишува дека: „1. Парични надоместоци се обезбедуваат во согласност со националните закони и прописи ил на било кој друг начин којшто е во согласност со националната практика, на жени кои се на отсуство од работа наведено во членовите 4 или 5.¹

¹ Член 4 од Конвенцијата за заштита на мајчинството на МОТ – породилно отсуство

Член 5 од Конвенцијата за заштита на мајчинството на МОТ – отсуство во случај на болест или компликации

2. Парични надоместоци ќе бидат на ниво кое е доволно за жената да може да се одржува себеси и нејзиното дете во пристојни услови на здравје и со соодветен стандард на живеење.
3. Онаму каде што, според националниот закон или практика, паричните надоместоци платени за отсуството наведено во Член 4 се базирани на претходните заработувачки, износот на ваквите надоместоци нема да биде помалку од две-третини од претходните заработувачки на жената или заработувачките кои се земени предвид за пресметка на надоместокот.
4. Онаму каде што, според националниот закон или практика, се користат други методи за да се одреди висината на паричниот надомест кој се плаќа за отсуството наведено во Член 4, износот на ваквите надоместоци треба да е споредлив со просечниот износ што резултира од примената на претходниот став.
5. Секоја Членка ќе се осигура дека условите за добивање на парични надоместоци можат да бидат исполнети од страна на големо мнозинство на жени за кои важи оваа Конвенција.
6. Кога жената не ги исполнува условите за добивање на паричен надомест според националните закони и прописи или на кој било друг начин во согласност со националната практика, таа ќе има право на соодветен надомест од фондовите за социјална помош, во зависност од проверката на материјалната состојба која е потребна за давање на таква помош.
7. Медицински надоместоци ќе бидат обезбедени за жената и нејзиното дете во согласност со националните закони и прописи или на кој било друг начин во согласност со националната практика. Медицинските надоместоци вклучуваат нега за време на пренаталниот период, раѓањето и постнаталниот период, како и хоспитализација кога е потребно.
8. Со цел да се заштити позицијата на жените во пазарот на труд, надоместите за отсуството наведени во членовите 4 и 5, се обезбедуваат преку задолжително социјално осигурување или јавни фондови, или на начин утврден со националниот закон и практика..."

Согласно директивите за еднаквост на ЕУ и директивата за мајчинство, на самовработените лица, вклучително и земјоделките и партнерите на самовработените лица мора да им се гарантира правото на платено породилно отсуство и други права од социјално, здравствено и пензиско осигурување.

Согласно Законот за спречување и заштита од дискриминација, Комисијата има законска надлежност да го следи спроведувањето на општите препораки кои ги упатува по сопствена иницијатива.

Скопје
28.11.2023

Комисија за спречување и заштита од
дискриминација

Претседател
Игор Јадровски

